

VPRAŠANJE NABIRALNIŠTVA PRI SLOVENCIH

Vilko Novak

I

Nabiralno (zbiralno) gospodarstvo ali nabiralništvo je važen etnološki problem. Saj ga postavljajo v kulturnem razvoju človeštva na najprvotnejšo stopnjo in v tistih ljudstvih, ki se še danes preživljajo z nabiranjem hrane ter z lovom (nižji lovci in nabiralci), gledamo vsaj relativne ostanke nekdanjega stanja vsega človeštva. Nabiralništvo samo ni več nikjer edini način preživljanja prebivalstva, marveč je združeno na najnižji stopnji vsaj z lovom, na višjih stopnjah razvoja pa tudi z ostalimi oblikami gospodarske dejavnosti. Zato moremo o nabiralnem gospodarstvu (po nemškem vzgledu *Sammelwirtschaft*) govoriti le v omejenem pomenu.

Nabiralništvo ali nabiralno gospodarstvo v etnološkem smislu pomeni nabiranje rastlin in njih plodov ter manjših živali in njih produktov, da bi se z njimi hranili ali jih uporabili v najrazličnejše gospodarske, zdravilne, magične in druge namene. Ker človek ne posega s svojo dejavnostjo v rast rastlin in živali, ki mu jih nudi narava, imenujejo tako gospodarsko obliko tudi pasivno. Skupno z lovom in ribolovom (vštevši k nabiralništvu samemu tudi čebelarstvo), pri katerem je aktivnejši človek sam ali so aktivni tudi predmeti lova, imenujejo nabiralništvo večkrat tudi plenilno gospodarstvo.

Posebno važno je nabiralništvo kot način in oblika pridobivanja prehrane pri ljudstvih na prvotni stopnji kulture, ki so se umaknila v pragozde in stepe, kot so n. pr. Pigmejci v osrednji Afriki, Grmičarji v Kalahari, Vedda, Negriti in drugi v južni Aziji, Avstralci in Tasmanci, kalifornijski Indijanci, Botokudi, Ognjenozemci itd.¹ Pomen nabiralništva v celotnem gospodarstvu narodov z razvitim poljedelstvom, razvitim prav iz prvotnega nabiralništva, in z živinorejo, razvito iz lova, je mnogo manjši, čeprav različen in tudi v primerih najmanjšega obsega vendar neizogiben. Zaradi označene razlike v gospodarskem sestavu mora biti tudi metoda obravnavanja nabiralništva, zlasti pa njega uvrstitev v celotno ljudsko kulturo bolj razvitih narodov in ocena njegovega pomena v njej, različna.

¹ Prim. Birket-Smith, *Geschichte der Kultur*. Zürich 1948, str. 197.

Etnološko vrednotenje nabiralništva v obeh skrajnih polih gospodarskih in kulturnih oblik pa veže vprašanje, ali je nabiralna oblika gospodarstva v evropskih, pa tudi izvenevropskih ljudskih kulturah z vsestransko razvitim gospodarstvom samó *preostanek* nekdanje prvotne oblike pridobivanja hrane, ali pa je *organična sestavina sodobnega ljudskega gospodarstva* ter celotne ljudske kulture in sicer ne v obliki okamenega »preostanka«, ki bi ga občutili kot tujo prvino v sodobnem življenju, marveč kot živo, zahtevam prehrane in gospodarskih oblik ustrezno prvino. Nikakor ni moč pritrditi prvemu naziranju, ki ga splošno srečujemo v strokovnem slovstvu in izvira delno iz površnosti, delno pa iz zastarelega naziranja, da so predmet etnološkega raziskovanja le ali predvsem »stare«, »prvotne« oblike in predmeti človekovega življenja ter njih »preostanki« v sodobnih kulturah. Prav primer nabiralništva v sodobnem življenju evropskih ljudstev — ki je prav tako predmet etnologije, kot so kulture takozvanih primitivnih ljudstev — nazorno dokazuje, kako se prastare prvine življenjskih oblik vraščajo v novo življenje, bodisi da ohranijo svojo nekdanjo obliko, ali pa jo spremenijo.

Nabiralništvo se je ohranilo v sodobnih ljudskih kulturah kot *oblika*, skrčila in delno spremenila pa se je njegova *vsebina*. Edino v tem je razlika med prvotnim in današnjim nabiralništvom. Naš sledeči pregled nabiralniških oblik pri Slovencih bo to jasno pokazal. Kako naj v njem pravkar nakazano tezo kot kritiko dosedanjih dostopnih nam evropskih obravnjav nabiralništva razbiramo, naj pokaže le nekaj vzgledov. Vsebina nabiralništva se je skrčila n. pr. v primerih, ko v raznih krajih ne uživajo več rastlin ali njihovih plodov, ki jih pa drugod še uživajo prav tako kot pred tisočletji. Na drugi strani pa se je vsebina nabiralniške oblike življenja razširila obenem z uvedbo in širjenjem novih gospodarskih oblik, n. pr. hlevske živinoreje, za katere namene nabirajo najrazličnejšo steljo, česar v pradavnini niso delali in česar tudi danes ne delajo ljudstva brez hlevske živinoreje. V teh primerih tedaj nikakor ne gre govoriti povprek o »ostankih nabiralništva«, marveč je treba ugotoviti in priznati, da spremlja nabiralniški način pridobivanja dobrin za najrazličnejše človekove potrebe vse stopnje in oblike kulture in gospodarstva kot njegovo organsko dopolnilo, prilagajajoč se novim potrebam, zahtevam in možnostim, ki jih nudijo ekološke razmere.

Preziranje pomena nabiralništva bodisi v prehrani ali gospodarskih panogah vodi k pomanjkljivemu prikazovanju ljudske kulture. Izvira pa tako preziranje raznih prvin nabiralništva mnogokdaj iz metodološke pristranosti, ki zakriva njihovo pravo mesto in obliko v ljudskem življenju. Zato se omembe in opisi nabiralništva omejujejo običajno ali pretežno na pridobivanje hrane. Tako obravnava n. pr. tudi K. Moszyński v svojem pregledu slovanske ljudske kulture

le nabiranje rastlin in živali v jedilne namene,² vendar pa upošteva nabiranje tudi pri ostalih panogah ljudske kulture. — Podobno so tudi naši avtorji pri specialnem obravnavanju upoštevali skoro izključno samo nabiranje za prehrano. Tako M. Gavazzi v kratkem poglavju »Sabiranje jestiva« v svojem priročniku,³ M. Filipović najprej v razpravi o uporabi žira v prehrani,⁴ pozneje pa v sistematičnem pregledu vseh jedilnih rastlin in nabiranih živali.⁵ Podobno je v tuji literaturi, n. pr. A. Haberlandta pregledu Die volkstümliche Kultur Europas in ihrer geschichtlicher Entwicklung,⁶ v delih A. Maurizia, v S. Erixona pregledu nabiralništva v nordijski ljudski kulturi,⁷ v Z. Ligersa letonski etnografiji⁸ itd.

Mnogo širše pojmujejo to vprašanje madžarski raziskovalci, ki so med našimi sosedi posvečali nabiralnemu gospodarstvu največ pažnje in skrbi. V upanju in želji, da bi naj bila njihova dela kdaj dostopna tudi kakemu našemu etnologu, navajam s tega področja glavne spise. V velikem priročniku A magyarság néprajza⁹ obravnava nabiralništvo I. Györfy, ki je pritegnil razen nabiranja za gospodarske namene sem tudi čebelarstvo. Sistematično in z veliko ljubeznijo po se je temu vprašanju posvetil B. Gunda, ki je najprej v nemški razpravi¹⁰ omogočil madžarsčine nevesčim poznavanje osnov te panoge njihove kulture, nato pa v posebnem kvestionarju obširno obravnaval problem nabiranja, h kateremu je štel tudi pridobivanje sena.¹¹ V priročniku Magyar népkutatás kézikönyve je isti avtor ocenil madžarsko delo na tem področju ter objavil dotedanjo literaturo o predmetu.¹² Poleg drugih manjših spisov sta za njim zlasti J. Bödei¹³ in A. Vajkai¹⁴ sestavno obdelala nabiralništvo dveh vasi.

² Kazimierz Moszyński, Kultura ludowa Słowian. I. Kraków 1929, str. 10 do 25.

³ M. Gavazzi, Pregled etnografije Hrvata, Zagreb 1940, str. 37—38.

⁴ M. S. Filipović, Žir u ishrani balkanskih naroda. ZNZOJS, knj. 37, Zagreb 1953, str. 17—38.

⁵ M. S. Filipović, O pribavljanju životnih namirnica skupljanjem kod Srba i Makedonaca. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu. N. S. XI, 1956, str. 123 do 138.

⁶ V delu G. Buschan, Illustrierte Völkerkunde II, 305—650.

⁷ S. Erixon, Surviving primitive gathering in the Nordic Countries. Folk-liv XIV—XV, Stockholm 1950—51, str. 95—102.

⁸ Z. Ligers, Ethnographie lettone I, Båle 1954, str. 17—36.

⁹ A magyarság néprajza II, Budapest (1941²), str. 6—15.

¹⁰ B. Gunda, Sammelwirtschaft bei den Ungarn. Ungarische Jahrbücher XVIII, Berlin 1938, str. 302—317.

¹¹ B. Gunda, A gyűjtögető gazdálkodás. Budapest 1939.

¹² B. Gunda, A magyar gyűjtögető és zsákmányoló gazdálkodás kutatása. Budapest 1948.

¹³ J. Bödei, Adatok Zalabaksa gyűjtögető gazdálkodásához. Néprajzi értesítő XXXV, 1945, str. 69—96.

¹⁴ A. Vajkai, A magyar nép életmódja. A művelődés könyvtára IX. Budapest 1945, str. 136—141. — Isti, A gyűjtögető gazdálkodás Cserszegtomajon. Néprajzi értesítő XXXIII, 1941, str. 251—258.

V podobno širokem obsegu pojmuje in prikazuje nabiralništvo v Švici Annie Waldmeier-Brockmann v monografiji *Sammelnwirtschaft in den schweizer Alpen* (Basel, 1941).

V slovenskem strokovnem slovstvu se doslej z nabiralništvom nadrobneje nihče ni ukvarjal. Gradivo zanj je raztreseno v raznih, bolj prigodnih spisih in drobnih objavah. Literaturo o nabiranju in uporabi zdravilnih rastlin n. pr. je objavil Fr. Kotnik v svojem spisu o ljudskem zdravilstvu.¹⁵ Zelo kratek in vsestransko pomanjkljiv pregled pod naslovom »Nabiranje rastlin in sadežev« je podal R. Ložar,¹⁶ misleč, da sodi v nabiralništvo le nabiranje rastlin za hrano in zdravilstvo, čeprav omenja tudi nabiranje kurjave in kresilne gobe (to pa le za velikolaški okraj, nabirajo jo pa v vsej Sloveniji). Zaradi nepoznanja obsega nabiralništva zaključuje tudi s trditvijo, »da je nabiranje predvsem opravke žensk in otrok in šele v izjemnih primerih tudi moških«. V seznamu slovstva k temu sestavku (str. 212) je naštetih pet virov, ki ne morejo nuditi opore niti za površen pregled nabiralništva pri Slovencih. Marsikateri podatek vsebujejo spisi, navedeni k ostalim poglavjem istega avtorja, n. pr. Valvasor, Kotnik o steljeraji itd. Kot pri lovu, tako pogrešamo pri nabiralništvu navedbo tako važnega vira o nabiranju drevesne gobe, kot je Hinka Dolenc a spis *O gozdu in nekaterih njegovih ljudeh*.¹⁷

Kot nadroben sestavni opis za neko območje sem obravnaval nabiralništvo v ljudski prehrani Prekmurja.¹⁸

Nadrobno obravnavanje nabiralništva pri Slovencih v takem smislu in obsegu, da bomo spoznali njega etnološki pomen, bo mogoče šele tedaj, ko bo zbrano vse že objavljeno gradivo o njem in ko nam bo znano čim več novega gradiva iz ljudskega življenja. Za sedaj pa moremo le vsestransko opozoriti na pomen takega dela, poudariti njega potrebo in podati zanj sestavni načrt, iz katerega bo važnost nabiralniške dejavnosti za celotno našo ljudsko omiko najboljše razvidna.

II

1. Nabiranje jedilnih rastlin in sadežev. Ljudje jih nabirajo kot pravo hrano, ali pa kot dodatek pridelani hrani, saj je potreba po vitaminih in aromatičnih snoveh v rastlinah močno živa v človeku. Kakor je ženska bila nekoč in je pri prvotnih ljudstvih še glavna nabiralka, tako tudi pri evropskih ljudstvih predvsem ona nabira užitarne, zlasti

¹⁵ Fr. Kotnik, *Iz ljudske medicine. Narodopisje Slovencev. II. del.* Ljubljana 1952, str. 135.

¹⁶ R. Ložar, *Pridobivanje hrane in gospodarstvo. Narodopisje Slovencev. I. del.* Ljubljana 1944, str. 100—101.

¹⁷ Ljubljanski zvon XXIII, 1905, str. 173 sl., in *Izbrani spisi.* Ljubljana 1921, str. 42—114.

¹⁸ V. Novak, *Ljudska prehrana v Prekmurju.* Ljubljana 1947, str. 17—22.

pa zdravilne rastline. Vendar pa ne gre prezirati pomena moških pri tem, ki nabirajo posebno mnogo jedilne gobe. Otroci pa so na tem področju nekaki predstavniki prvotnega človeka in nabirajo največ iz rok v usta, poleg rastlin pa v glavnem samo oni nabirajo tudi ptiče, njihova jajca in divji med. Ponekod uživajo nabrane rastline kot sestavino prehrane, medtem ko drugod jedo iste rastline le otroci, odrasli pa morda le mimogrede. Velika je tudi sprememba glede važnosti nekaterih rastlin v prehrani nekoč in danes.

Iz množice takih rastlin, ki jih splošno uživajo, omenimo le nekatere! Listje in steblo jedo pri kislici, cele jedo regrat, poljski motovilec, zajčjo deteljo, koprive, lobodo. — Kot poživilo in zdravilo pijejo čaje iz lipovega cvetja, jagodovega listja itd. — Za pripravljanje piva in domačega kvasa (droži, kravajca) so uporabljali divji hmelj. Samo koremino uživajo n. pr. pri sladkih koreninicah in divjem hmelju. Od drevesnih cvetov jedo zaradi medu presno akacijevo cvetje, ki ga v jajčnem testu tudi cvro. Ocvrto jedo tudi bezgovo cvetje.

Medtem ko nabirajo našete in še druge rastline za prehrano v manjšem obsegu in uživajo mnoge bolj redko, pa prehaja nabiranje raznih jagod iz individualnega iskanja in uporabe vse bolj v ljudsko trgovino in potrošnje mestnega prebivalstva celó v tujini. Nabiranje rdečih jagod, borovnic (črnic), brusnic, ostrožnic ali črnih malin, robidnic ali kopin itd. je najzgovornejši primer, kako se nabiralništvo priliči sodobnim zdravstveno-prehrabnim potrebam in dognanjem ter prestopi svoj nekdanji obseg in obliko s prodajo na veliko za zamejske trge, kamor vozijo plodove najpreprostejšega gospodarskega pridobivanja — z letali.

Jagode imenujemo tudi drobne trdnejše sadeže raznih grmov in manjših dreves: brinjeve jagode sušijo za zdravilo, kuhajo iz njih žganje — brinjevec itd. Po Valvasorju¹⁹ so nalili nanje vode in dobili hladilno pijačo. Žganje kuhajo tudi iz čremse, drnulj, iz bezgovih (zobovčevih) jagod, ki jih tudi suše in kuhajo za zdravilni čaj. Češmilje — češminov sadež — stolčejo v koritu in narede kis, ali pa jih dodajo jabolčnemu kisu zaradi lepe barve. Glogove jagode uživajo presne in kuhane. Makunco (mokovc, mokovice) omenja že Valvasor (n. d. III. knj., 351) in so jo vsaj na Dolenjskem še nedavno v času pomanjkanja mešali s koruzo, ovsem in mekinami za kruh. — Trnine, sad črnega trna, sušijo, ko jih jeseni popari slana, za zdravilo zoper grižo in kuhajo iz njih žganje. Uživajo pa jih tudi presne.

Pri nabiranju nekaterih jagod, pri nas borovnic, uporabljajo razna ljudstva v alpskem in ostalem gorskem svetu poseben lesen greben, s katerim jih spešneje smukajo. Podobno razširjena priprava je iz jelševke ali smrekove skorje zganjen in s trnom ali ošiljeno šibo spet kozol(a), kozolec, kozolček, kozulj, kozór, v katerega nabirajo različne

¹⁹ J. V. Valvasor, Ehre des Herzogthums Crain, III, str. 354.

jagode. To je prastar preprost predmet, ki se je kot priča preproste iznajdljivosti ohranil iz davnine in se širil od ljudstva k ljudstvu, kot kaže n. pr. njegovo madžarsko ime, prevzeto od Slovanov: kászli, kászuo, kászuly, kazup.²⁰

Tej vrsti sadežev so najbližji *lešniki*, ki jih uporabljajo kot starodavni znak plodnosti in obilja n. pr. tudi v ženitovanjskih šegah, omenja pa jih tudi ljudska pesem. *Bukov žir* (bukevca) rabi tudi za olje, jedo ga presnega. Tudi *želod* so uporabljali v stiski kot nadomestilo moke za kruh in mesto cikorije za kavo.

Sadeže *divje češnje* ali *drobnice*, *lesnike*, *divja jabolka* (z različnimi imeni) zobajo otroci in odrasli, pa tudi *sušijo* jih, *stiskajo* v kis in *mošt* ter *kuhajo* žganje iz njih.

Med drevesi, rastočimi v hribovitih krajih blizu naselij, ponekod pa v velikih množinah v gozdovih (n. pr. na Dolenjskem, v Beneški Sloveniji) je važen pravi *kostanj*, katerega sadež je pomemben delež ljudske prehrane in trgovine v vaseh in mestih. Nabirat ga hodijo v gozdove iz daljnih krajev. Pomembni so načini, kako ga otresejo in guliyo, napeljujejo na niti v vence in nosijo prodajat. Peko ga po mestnih ulicah in slovenski kostanjarji z Dolenjskega so ga pekli na Dunaju, poleg tega pa se ukvarjali še s prodajanjem sadja, sladkarij itd.

Med drevesi, katerih sadeže mnogo nabirajo, so še zlasti *murve* (ponekod jim pravijo maline, črne in bele) in *oskóruš*, ki ga omenja že Valvasor (III, 350).

Od dreves uživajo posebno otroci *smolo češnje*, *slive* in nekaterih drugih dreves. — Posebno važno pa je kot prastari način po vsej Evropi razširjeno pitje *drevesnih sokov*, posebno *breze*, *klena*, *bresta*, *javora*, *gabra*, *bukve* itd. Imenujejo ga n. pr. *mezga* (Prekmurje), *mozga* (Dolenjsko). Spomladi navzkriž narežejo ali navrtajo sočno drevo in postavijo kako posodo, v katero se nateka sok. Zdravilnost te pijače omenja Valvasor (III, 353).

Obsežna in pomembna skupina užitnih rastlin so najrazličnejše *gobe*, ki jih izmed rastlin, rastočih na tleh, ljudstvo največ nabira za lastno uporabo, mnogo pa tudi za prodajo. Poleg gobanov (jurjev, jurčkov) so najbolj iskane gobe n. pr. mavrahi, parklji, lisičke, pečarke, sivke, štorovke itd. — njih vrsta je prav dolga in število imen v posameznih krajih zelo veliko. Poleg načinov sušenja (napeljane na niti, na rešetu ali deski, na soncu ali peči itd.) so pomembni tudi načini pripravljanja gob za hrano, bodisi svežih ali suhih. Gobe nabirajo bolj kot druge rastline tudi moški, med katerimi so zanje v nekaterih krajih taki poznavalci, kot med ženskami za zdravilne rastline.

²⁰ B. Gunda, kot op. 12, str. 6. — L. Kardos, Az Őrség népi táplálkozása. Budapest 1943, str. 14—15.

2. Nabiranje zdravilnih rastlin. Posebna vrsta izkušenj je združena s poznavanjem zdravilnih rastlin, ki jih nabirajo ljudje tako za lastno uporabo, kakor tudi za prodajo na trgu in lekarnam. Razen tega zdravijo v vseh časih ljudski zdravilci — vrači in vračélje (prekmursko) — predvsem na osnovi poznavanja rastlin tudi druge ljudi, zaradi česar zavzemajo v ljudski družbi posebno mesto. Množica zdravilnih rastlin in njih uporaba sodi zato v področje ljudskega zdravilstva (medicine). V tej zvezi je dovolj opozoriti in omeniti najnavadnejše rastline te vrste, kot so n. pr. praproti, preslica, pelin, poprova meta, arnika, brinje, kumina, koprič (kamilice), lipovo in bezgovo cvetje, hrastov mah, kresnice, brezovo listje itd.

3. Nabiranje rastlin za živinorejske namene. Od nekdanj nabira človek rastline tudi za krmo in steljo. Tudi pridobivanje sena je dejansko nabiralništvo, toda zaradi današnjega smotrnega gojenja travnikov in obsežnega dela s košnjo, sušenjem in spravljanjem obravnavamo navadno to gospodarsko dejavnost v zvezi z živinorejo. Vsekakor pa sodi v pravo nabiralništvo sečnja ali žetev gorske trave »lěške« (Trenta) po visokih gorah in vrhovih, zato jo imenujejo n. pr. na Bovškem *vrhárjenje*. Vrhárji, moški in ženske, so cele tedne želi s srpi in pulili gorsko travo v strmih gorskih legah, med skalami, kjer so tudi prenočevali pod skalami ali v zasilnih kočah iz vej in lubja. Travo so nosili v bremenih po nevarnih stezah v dolino in marsikateri Trentar in Bovčan je pri tem delu izgubil življenje.²¹

Pravo nabiralništvo je tudi vsako dolinsko nabiranje trave s srpi za živino po mejah, poteh, ob plotovih, njivah itd. — Za dróbnico nabirajo v gorskih krajih veje raznih grmov in dreves, gabrovo, bukovo, jesenovo listje, veje ruševca itd. Te veje v butarah hranijo za zimo. Posebno v zahodni Sloveniji imenujejo táko krmo *frúodl*.

Za prašiče nabirajo bukov žir, želod, divji kostanj. Prašiče so še nedavno tudi pasli v bukovih in hrastovih gozdovih, da so jih pitali z žirom in želodom. — Ponekod grabijo z grabljami z luž alge, ki jih nagosto prekrivajo, in jih dajejo svinjam. Na Dolenjskem imenujejo take alge »lečo«.

Posebno mnogo skrbi posvečajo živinski *stelji*, za katero grabijo listje v gozdovih, predvsem bukovo, borove igle itd. Drugod žanjejo v ta namen praprot in vresje. V nekaterih gorskih krajinah nastiljajo živini tudi s smrečjem, ki ga n. pr. v Mežiški dolini sekajo s skupnim delom, imenovanim *steljeraja*.²²

4. Nabiranje za kurilne, stavbne, obrtne in industrijske namene. Drvarstvo s sečnjo lesa za stavbni les in drva v gozdovih, rastočih brez človekovega sodelovanja (pogozdovanje in smotrna skrb zanje je no-

²¹ Trentar (= J. Abram), Opis Trente. Planinski vestnik XIII, 1907, str. 166 in 167.

²² Fr. Kotnik, Steljeraja. Slovenske starosvetnosti, Ljubljana 1943, 45—49.

vejša), ter na načine, osnovane na starih ljudskih izkušnjah, spravljanje lesa iz gozda in njega obdelava sodi prav tako v nabiralništvo. Življenje gozdarjev in drvarjev je ohranilo mnogo preprostih, prvotnih oblik glede bivanja, prehrane in načinov dela. Tako na vasi kot v mestih je nabiranje suhljadi in drevesnih storžev za kurjavo stalno živa sestavina gospodarstva. Za stavbne namene uporabljajo poleg lesa tudi *protje*, prožne in močne veje, iz katerih pletejo plotove, stene koruznjakov v panonskem območju, sušilnic, pečnic za lan prav tam; dalje koše za vozove, razne lese itd.

Za domačo delavnost in obrt so potrebne *veje, šibe, vitre, ličje* raznih grmov in dreves, n. pr. vrbe, rakite, beke, breze, bukve itd. Iz njih pletejo naramne koše, košare, jerbace, sejavnice, peharje itd.

Močvirno trstje, palúd v Slovenskem Primorju uporabljajo za kurjavo, steljo, za pokrivanje streh in stene manjših zgradb itd.

Drevesno skorjo, posebno smrekovo, uporabljajo za pokrivanje drvi, hiš, za stene koč v gozdovih. Iz brezove skorje delajo razne posode.

Barvila izdelujejo iz listov jesena, murve, divje jablane, iz jese nove in hrastove skorje ter hrastovih ižic, jelševih abrankov — zadnje troje so uporabljali za barvanje domačega platna v mužah;²³ iz leskovega listja in skorje, orehovih lupin itd. Črnilo izdelujejo iz bezgovih in drugih jagod.

Za industrijske namene nabirajo in prodajajo n. pr. lubje češminove korenike in krhliko.

Smrekovo smolo so kuhali v kolomaz, z njo mažejo cepljeno drevje.

Bukovo gobo so povsod nabirali, da so jo pripravili za kresilno gobo, ki so jo uporabljali pri netenju ognja s kresilom. Spomin na to je danes le še raznašanje velikonočnega ognja, ki mu dodajo bukove gobe. Kjer je bilo mnogo bukove gobe, n. pr. v gozdovih okoli notranjskega Snežnika, so revni gobarji mnogo zaslužili z njenim nabiranjem. Iz nje so doma izdelovali tudi čepice in klobuke, izvažali pa so jo v Anglijo, kjer so delali iz nje blago za pokrivala. Ti gobarji, ki jih je klasično opisal Hinko Dolenc,²⁴ so bili morda naši najizrazitejši nabiralci v polpreteklosti, saj je nabiralništvo oblikovalo tudi njihovo gospodarsko, kot družbeno in duševno življenje.

Predmeti nabiranja na tem področju se bodo mogli s popolnejšim zbiranjem gradiva še znatno pomnožiti.

5. Nabiranje živali in njih produktov. To področje je veliko neznatnejše kot rastlinsko. *Polže* so n. pr. nekoč ljudje na vasi tudi sami jedli, medtem ko jih danes nabirajo menda samo za prodajo. Vrabcem, srakam, vranam in nekaterim drugim ptičem jemljejo otroci mladiče iz gnezd ter jim pobirajo tudi jajca. — Na začetke čebelarstva, ki ga

²³ Fr. Kovačič, Muže in mužanje. ČZN III, 1905, str. 35 sl.

²⁴ H. Dolenc, Izbrani spisi, str. 65—85.

štejejo nekateri strokovnjaki k nabiralništvu, spominja odvzemanje medu divjim čebelam ter prenašanje čebel z drevesnim deblom vred iz gozda na dom. — Otroci odvzemajo med tudi sršenom in čmrljem.

Mravljinja jaja so n. pr. nabirali na Pohorju in so jih prodajali za ptičjo krmo.²⁵

6. Preskrba z vodo. V nabiralništvu sodi sleherna preskrba z vodo iz studencev, vodnjakov, potokov in luž (za pranje, za živino). Zato je potrebno s tega vidika obravnavati razne vrste in oblike vodnjakov, nabiranje deževnice (kapnice), načine zajemanja vode iz njih in iz potokov, luž, načine prenašanja vode in posodo zanjo. Zadnje sodi tudi v področje ljudskega prometa in nam odkriva pokrajinske značilnosti glede nošnje na glavi, na drogu čez ramo, v rokah, prevažanje v sodih itd. Na planinah dobivajo vodo tudi iz snega, ki se ohrani v zavetnih votlinah. Sem sodi tudi tešenje žeje s snegom samim.

7. Nabiranje v kultne in magične namene. Kakor je pri vseh oblikah ljudskega gospodarstva treba upoštevati poleg tehničnih načinov in predmetov tudi družbeno in duhovno stran, ki je z delom in izdelki, pridelki, živino itd. najtesneje povezana, tako ne smemo prezreti tudi nabiranja rastlin zaradi okrasja, v namene otroških iger in zaradi uporabe v ljudskih šegah ter verovanjih. Najvidnejši primer uporabe nabranih rastlin v kultno-magične namene je *cvetnonedeljski snop* (butara, presmec itd.), iz katerega veje zažigajo ob hudi uri, jih vtikajo v žito, njive itd. ter uporabljajo v mnoge druge namene. Podobno uporabljajo v nekaterih krajih tudi na Veliko mašo in ob drugih prilikah blagoslovljene cvetlice. — O *kresu* zatikajo veje v okna in obešajo nad bišna vrata venčke itd. Tudi ob drugih dnevih uporabljajo veje in cvetlice v podobne namene.

V tesni zvezi z ljudskim zdravilstvom je uporabljanje rastlin kot čarovnega sredstva pri ljudeh in živalih. Tu je večkrat težko ločiti zdravilni in magični namen. V to drugo vrsto je šteti rastline, s katerimi nameravajo doseči n. pr. ljubezenske in druge čarovne namene. Tako že Valvasor našteva več rastlin, ki so po njegovem uporabljale coprnice: ceptec, deveto srajčico, petoprstnik, pasje zelje, volčji koren, praprot, »Velkekoren« itd. (III. knjiga, 12. pogl.)

Ko bomo imeli nabranega dovolj gradiva o nabiralništvu na Slovenskem v vse našteje namene, tedaj bomo mogli šele razpravljati tudi o njega gospodarskih in družbenih oblikah ter pomenu. Ta vprašanja bo tudi razjasnilo primerjanje med nabiralništvom v preteklosti in sedanjosti.

²⁵ J. Glaser, *Mravljinjaki na Pohorju*. ČZN XXXIV, 1939, str. 140—141.

Résumé

LE PROBLÈME DE LA CUEILLETTE CHEZ LES SLOVÈNES

Après avoir caractérisé le caractère ethnologique de la cueillette dans la civilisation populaire, l'auteur procède à l'analyse de la thèse prétendant que la cueillette n'est pas simplement un «reste» de l'ancienne forme d'acquisition de vivres et d'autres matières nécessaires à la vie. La forme en est transmise du passé, le sujet, au contraire, s'est rétréci, en partie, et a partiellement changé, puisque le peuple collectionne des matières pour des besoins nouveaux. L'auteur caractérise ensuite quelques travaux sur la cueillette auprès de différents peuples européens, surtout chez les Slovènes.

Dans le second chapitre de son étude, l'auteur donne son plan d'après lequel on devrait procéder à la collection du matériel et à l'étude de la cueillette auprès des Slovènes, en ajoutant quelques exemples caractéristiques. Il dispose le matériel dans les groupes suivants: 1° cueillette de plantes alimentaires et de fruits, 2° cueillette de plantes médicinales, 3° cueillette de plantes pour l'élevage du bétail, 4° cueillette à des fins de chauffage, de construction, à l'usage des métiers et de l'industrie, 5° cueillette d'animaux et de leurs produits, 6° approvisionnement avec de l'eau, 7° cueillette à des fins cultiques et magiques.